Arne Blomberg

SÖRMLANDSLÅTEN

Julen 1968

Södermanlands Spelmansförbunds Medlemsblad

Ett försök...

Södermanlands Spelmansförbund har länge saknat ett medlemsblad och SÖRMLANDSLÅTEN är ett försök att täcka den bristen.

Vi har försiktigtvis undvikit att beteckna det här numret med "nr 1, årgång 1" som brukligt är, utan i stället endast skrivit "Julen 1968". Vi hoppas dock kunna återkomma med bladet en eller ett par gånger årligen.

Innehållet i det här numret framgår av de följande sidorna och vi skall försöka få liknande materiel till kommande nummer. Namnet SÖRMLANDSLÅTEN förpliktar och det är redis förhoppning att det skall finnas minst en ny låt i varje nummer.

Vi hoppas också att tidningen skall kunna bli ett forum för medlemmarnas egna åsikter. De konferenser som då och då har hållits har visat att det finns behov av att ventilera åsikterna om spelmännens vara och verkande.

Här kommer också att finnas plats för de olika spelmanslagen att annonsera om sina träffar och vi hoppas också få uppgifter och åsikter från våra dansare samt från våra angränsande förbund.

Kort sagt - alla som har något på hjärtat är välkomna till den här spalten. Red. förbehåller sig dock rätten att gallra (varsamt) bland inkomna bidrag.

Bidrag till bladet sänds förslagsvis till Arne Blomberg, Ekorrstigen 2, 150 23 Enhörna (tel. 0755/4 42 76).

Med förhoppning att SÖRMLANDSLÅTEN så småningom skall bli en särdeles bra spelmanstidning (tyvärr finns inte så många att jämföra med) överlämnar vi härmed det första numret i läsarens händer.

SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

Arne Blomberg
enl. styrelsens uppdrag

SPELMANSSTÄMMORNA I SÖDERMANLAND UNDER ÅR 1968

Några korta kommentarer.

Den traditionella stämman på Torekällberget i Södertälje Kristi torsdag 1968 (23 maj) blev både originell och populär för att citera Länstidningen av den 24 maj.

Efter en inledande information från scenen på Råbytunet delade lagen och dansarna på sig och placerade sig på olika ställen i stugor, paviljonger och andra utrymmen och presenterade sina specialiteter efter en viss plan. Denna plan hade utformats främst av Arne Blomberg och Henry Sjöberg med sikte på att få fram intressanta tidsbilder och det provinsiellt typiska i folkmusik och folkdans.

Det sistnämnda ombesörjde Henry Sjöberg och hans dansare från Stockholm med den äran. Det var äkta folkdans som presenterades, sakkunnigt kommenterad. Folkdans och folkmusik hör ihop och spelmän och folkdansare skall arbeta tillsammans. Tänk, att det finns tokiga spelmän, son inte begriper det!

Ca 100 spelmän och folkdansare, främst från Södermanland, men även från Stockholms Spelmansgille, Västmanland, Närke och Östergötland, deltog på ett mycket aktivt sätt. En gästande utlänning bland publiken frågade förvånat, om det verkligen brukar vara så intressanta saker på Torekällberget varje söndag....

Stämman slutade med korv, bröd och öl och alla blev mätta och belåtna. Det var en riktig stämma det! ..... och den ekonomiska behållningen blev god.

Stämman i Folkets Park, Eskilstuna, i samarbete med Södermanlands distrikt av Svenska Ungdomsringen gick i år av stapeln den 11 augusti, en varm och solig dag. Stämman i Folkets Park har också något av tradition över sig och tillslutningen av spelmän var mycket god och av folkdansare likaså.

Allt gick programenligt med det undantaget, att stämman i år ägde rum på gräsplanen söder om teaterlokalen. I vanliga fall brukar vi framträda på teaterscenen. Den hade i stället tagits i bruk av Ria Wägner, som kåserade om forna tiders klädedräkt m.m. Och då var det ju inte underligt, att spelmän och folkdansare liksom kom i skymundan.

Därtill kom att ett elektriskt tåg med stojande små barn alltid stör framträdandet från gräsplanen. Inte ens Gud Fader kan hindra det tågets högljudda framfart.

Men annars var allt bra och de separata framträdandena, som gjordes från tre olika platser i Parken, sköttes med den äran av tre spelmansgrupper. Ett särskilt tack bringar jag Bengt Carlsson och hans östgötar.

En extra stämma utom det överenskomna programmet ägde rum på själva midsommardagen (22 juni) på Djurgården, Eskilstuna. Det var en lyckad stämma, trots att tillslutningen av spelmän inte var så stor. Men det kan man väl inte räkna med under midsommarhelgen.

Ett finskt folkdanslag på tio personer samt tio norska dansare och spelmän från Hallingdal medverkade. Med spelmän från Södermanland, Dalarna, Västmanland, Uppland och Närke var det närmare 50 medverkande.

Stämman gick ekonomiskt ihop tack vare ett anslag från Eskilstuna stad. Det blev till och med 500 kronor över som bidrag till Folkmusikfonden.

Ett särskilt tack för god hjälp vill jag rikta till Katrineholms Spelmanslag.

Stämman slutade med att norska spelmän och dansare spelade och dansade för statsministerparet på Harpsund.

Ett tack för god hjälp under spelmansåret 1968 och God och Glad Jul!

Med spelmanshälsning

Gustaf Wetter

Harmoni.

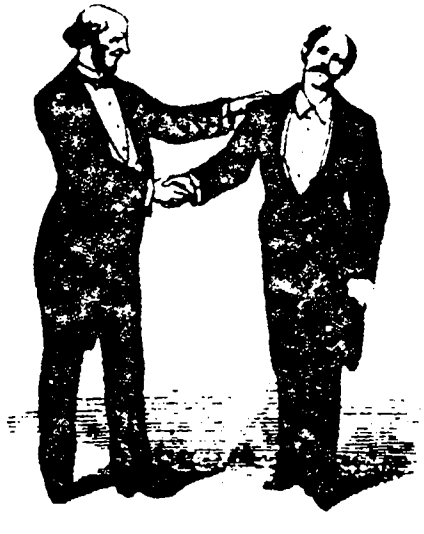

— Ni begär min dotters hand. Har ni några utsigter för framtiden?
— Nej, inte de minsta.
— Inte min dotter heller. Tag henne och gör henne lycklig.

TOREKÄLLBERGSSTÄMMAN 1969

"Kristi torsdag" infaller även nästa år på en torsdag! Datum är den 15 maj.

Vi ska försöka fortsätta att förbättra den stil vi använde 1968 - en stil som vi tror att vår publik uppskattade.

Vi tror på idén att försöka få publiken närmare spelmän och dansare och vi ska försöka förbättra informationen till både publik och medverkande.

Glädjande är, att dansarna trivdes så bra hos oss att de kommer tillbaka. De har dessutom förökat sig så att vi kan fylla fler platser. En av fördelarna med den här formen är ju, att deltagarantalet ej på minsta sätt behöver begränsas.

Vik redan nu den 15 maj 1969 för stämman på Torekällberget!

Har Ni ork, så försök öva in ett speciellt program (helst med en s.k. röd tråd) för detta tillfälle!

Liksom i somras kommer stämman att bestå av två (tre) skilda delar:

Spel och dans i alla gårdar
Spelmansstämma
(Enkel måltid)

Ledningen för Torekällberget är synnerligen positiv till denna stämmoform och vi kan nog vänta oss ännu mer publik än tidigare.

Mer om stämman kommer att meddelas senare!

Basunare, trumpetare, pipare och trumslagare. Svensk hovmusik enligt Olaus Magnus 1555.

LANTZENS JULPOLSKA OCH ANDRA SOLDATVISOR.

De gamla indelta soldaterna hade det sannerligen inte för fett i sina små soldattorp i forna tider. Den enda rikedomen i de flesta av dessa torp var en stor barnskara.

Dock hade soldaterna och deras familjer det drägligt i jämförelse med statare och backstugesittare. Där rådde en fattigdom, som vi inte kan göra oss en föreställning om i nutidens välfärds-Sverige.

Soldaterna i Sörmland gjorde sina möten i Malmköping. Rustade med matsäck och rikligt med brännvin tågade de i väg och sjöng till Bellmansmelodin Venus Minerva (mera känd i våra dagar med texten "ja, må han leva...") följande om varm försvarsvilja talande soldatmarsch:

Amen på psalmen,
nu tågar vi till Malmen,
där kanske vi får oss en sup eller två.
Å får vi inte dä,
så följer vi inte mä,
då stannar vi hemma med blanka gevär.

Beväringarna samlades sockenvis och tågade med de indelta soldaterna i täten. De hade socken-öknamn. En Sköldingehök var i regel sams med en Lerbogök. Men Vingåkersvarg skulle ha stryk. Hade han inte gjort något sattyg, tänkte han nog ställa till det.

Beväringarna från Vingåker var nog lite sturska och ansåg sig lite förmer än pojkarna från de mindre socknarna. Och det kunde givetvis Österåkers korpar, Floda ävsingar, Vadsbro kottar, Vrena killingar, Stora Malms grisar, Sköldinge hökar, Husby-Oppunda getter, Julita rävar, Lerbo gökar, Blacksta grevar och Bettna löss (samtliga från Oppunda härad) inte tåla.

Så blev det också, det hörde till "ordningen", blodiga bataljer vid marschen till Malmen och det var förstås till stor del brännvinets fel, ty det flödade rikligen i alla socknar.

Några särskilt tappra fosterlandsförsvarare var inte Vingåkers-vargarna. Därom vittnar följande soldatvisa, som jag upptecknat från Vingåker:

Långt från mitt hem och från hembygdens stränder
vandrar jag nu över Malmheden fram.
Jag äter mitt bröd uti främmande länder,
nöjd med den lott, som försynen mig gav.

Det var inte måttliga "påfrestningar" de unga beväringarna från Vingåker fick utstå i Malmköping för 70-80 år sedan. De fick ju vara borta i "främmande land" fjärran från mamma och pappa i ca tre veckor!

Soldaten Johan Alfred Lantz (1863-1919) från Adolfsbergs soldattorp under Lind i Sköldinge socken var en glad och lustig fyr. Han kunde sjunga och hade en ovanlig förmåga att kunna roa folk och sprida glädje omkring sig.

Därför var han också väl sedd på alla kalas och tillställningar av olika slag. Så var det också något annat ovanligt med Lantz: Han var alltid nykter, fast det kanske ibland inte såg så ut.

I Lantzens soldattorp var det trångt om utrymmet men alltid trivsamt, pyntat och fint. God och glad stämning rådde alltid i stugan.

Särskilt var detta givetvis förhållandet vid juletid. Dagen före julaftonen, när allt började bli julfint, var Lantzen särskilt munter. Då slog han ihop händerna av glädje, när han såg hur rart det såg ut i den lilla stugan, och sjöng med särskild bravur denna julpolska:

Nu är det jula, för hej och hopp,
för mor har nyss slutat baka.
Å far han hugger en granetopp
å sätter kärvar på taka.
I kväll ska tändas de fyra juleljus,
då dricker spelman ur farfars stora krus,
å hela natta det vakas.

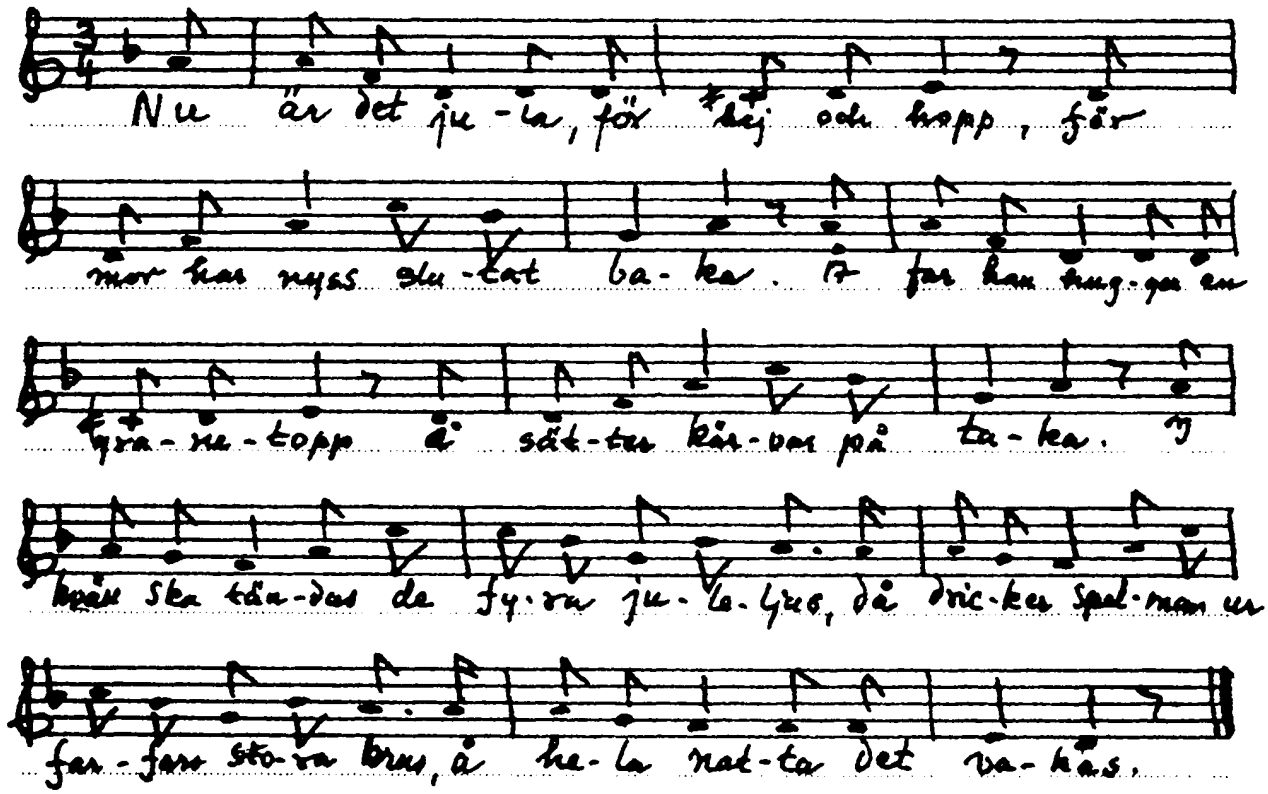

Denna polska sjöngs endast vid detta tillfälle. Melodin har jag uppteckenat efter 78-åriga fru Gerda Zetterlund, Götgatan 9, Katrineholm, dotter till Johan Lantz. Fru Gerda har liksom sin far sjungit i hela sitt liv. Om hon händelsevis inte sjöng under sitt arbete i hemmet, trodde hennes nu avlidne make, att hon var arg.

Lyckliga de människor, som kan och vill sjunga! Gubben Lantz hörde till den kategorin. Det gör förvisso också hans dotter Gerda.

Gustaf Wetter

FOLKMUSIKFONDEN

"Fonden för den svenska och speciellt den sörmländska folkmusikens främjande" är det långa namnet på den fond, som bildades på initiativ av Maj Eriksson, Flenmo, efter Spelmansförbundets årsmöte i mars 1968.

Fonden har än så länge relativt begränsade tillgångar, erhållna dels genom enskilda gåvor, dels genom behållningen från förbundets extra spelmansstämma på Djurgården i Eskilstuna midsommardagen 1968 (enligt styrelsens beslut).

Idéer beträffande pengarnas användning finns dock; på Maj Erikssons initiativ kommer folkmusikfonden i samarbete med spelmansförbundet att i nytryck utge ett synnerligen intressant och omfattande häfte under 1969. Förbundsstyrelsen har ansett att detta nya häfte är av så stort intresse att nyutgåvan av vårt gamla blå häfte tillfälligtvis lagts på is. Mer om det nya häftet kommer vid årsmötet!

Folkmusikfondens styrelse består f.n. av de tre personer, som i Flen valdes att bilda fonden, nämligen Maj Eriksson ordf., Gustaf Wetter kassör och Arne Blomberg sekr. Vid behov kan ytterligare personer inväljas och styrelsen kommer vart tredje år att välja sina efterträdare.

Fonden, som är fristående från övriga organisationer, skall användas för den svenska och speciellt den sörmländska folkmusikens främjande.

Bidrag till fonden tas tacksamt emot på postgirokonto 71 55 33 under adress "Folkmusikfonden, c/o Wetter, Katrineholm". Alla bidrag, stora som små, är mycket välkomna och de kommer vår folkmusik till godo!

Arne Blomberg

Wårtor, at borträgå.

När det haglar, så skaffa dig så många hagel, som du hafwer wårtor, lät dem på en talrik smålta, tag sedan samma watn och stryk några gånger på wårtorne, så förswinna de af sig sjelft. — Item twätta dig af det watn, som faller på Grafstenar, så gå wårtorne åfwen bort.

Sture Nilsson Tre Rosor är en färgstark spelman och skribent och vi är synnerligen glada åt att kunna hälsa honom välkommen i bladet. Han har här skildrat sin första kontakt med spelmän och han har lovat återkomma med fler berättelser till kommande nummer.

FÖRSTA SPELMANSMÖTET

Den tid jag här talar om är den, då småbarnen låg emballerade likt kåldolmar i vaggorna, barnmorskan sprang i dörrarna med sin väska som en skattmas, och nästan alla var nerlusade. Man fick stifta bekantskap med både klädlöss, vägglöss och loppar lika ofta som fattigdom och tuberkulos.

I min barndom stod vi och beundrade den senaste modellen av trampcykel - nu har vi rymdraketer. Vi tyckte att fotogenlampan var utomordentlig - nu har vi atomreaktorer. Men nöjena var ungefär desamma; man dansade och spelade och gav varann på käften när det var helg.

När jag växte upp, först i Lund och sedan i Malmö, sändes jag ofta till "vischan"; till Svalövs-, Marieholms-, Billinge- och Trolleholmstrakten. Alla vägar bar till landet och till den lilla byn ute på pustan, där en farbror med tvåhundra tunnland odlad jord bodde. Där hade jag mitt sommarnöje, först som liten och sedan som skolpojke.

Min farbror spelade fiol liksom också hans tre kusiner, varav en är omnämnd som "skogvaktar Zetterholm" i Svenska Låtar, och de hade ofta traktens spelmän på besök. Det var ett skratt och skoj vid jul, Mårten Gås, åldermansgillen och i alla helgsammanhang; från födelsedagar till höstagillen.

Den tidens underhållning var inte att vrida på en ratt. Nej, här såg man de underliga människor som, då liksom nu, kallas spelmän. Fiolen bar man i de mest olika förpackningar - innanför den grå rocken, i tidningspapper, i fårskinn, i en säck eller i hemsnickrade lådor av alla de slag, somliga som små likkistor.

Fiol och strängar var för det mesta av så dålig kvalitet, att en spelman i våra dagar skulle gråta som över en restskattskedel. Stråken var någonting som man själv knåpade ihop och jag minns en sådan primitiv sak som en ribba med två trätappar och dessa två neråtvisande var lindade och limmade med vanligt svart hästtagel. Men jag försäkrar, att när dessa underliga "instrument" satte igång, lät det som änglarnas egen musik jämfört med våra dagars pop-musik, som för en del låter som utslag av sinnessjukdom.

Polskor spelade man mest som undantag eller för eget nöje. Undantagen var berättigade då det på kalasen var gamla närvarande, som ännu kunde dansa och ville ha en polska. Men redan då var spelmännen själva tämligen ensamma om att vårda denna dans.

Nu vill jag hårt betona, vilket ytterst sällan beaktas i andras skriverier, att detta är en skildring och ett minne från just denna lilla isolerade plats och inte på minsta sätt gäller som regel för trakten utanför en cirkel på bara 6 mil.

Om trakten utanför denna cirkel kan jag inte uttala mig här, ty där gjorde jag erfarenheter först när jag blev äldre.

En sak kan jag däremot med större säkerhet uttala mig om, och det är att den äldre spelmansmusiken var ytterst taktmässig. Detta säger sig självt, eftersom spelmännen för det mesta spelade till dans. Det nutida "fjompet" med nyansering förekom aldrig - det är ju inte symfonier man spelar. Och när man på den tiden och platsen dansade, var det inte med lackskor på parkettgolv. Nej, såväl spelmän som dansande hade träskor, som slog i golvet som en kaninhane med bakskankorna under sina upprörda ögonblick.

Här spelade man gärna kadriljer, mazurka, polkett, vals, hambo, schottis och så något för mig obegripligt - antagligen infödingsdans - "padekatt"[1]

För mig var åtminstone männen inte någon uppbygglig syn; skäggiga och bullrande. Här hade faktiskt nutidens "pop-gossar" sin like. Deras visor och tal skulle nog inte alla gånger accepteras i söndagsskolan.

Kvinnorna började inte sin dag med att gillra upp en hövålm i håret, klistra på ögonfransar eller måla ögonbryn, inte heller med att bättra på mun, naglar och tår med "hälsans rosor" för att nu inte nämna blåsa upp "balkongerna" som stockholmsgrabbarna säger.

Spelmännen var naturbegåvningar och bara i undantagsfall notkunniga. Det fanns underliga kurrar, som sällan var med i spelsammanhang annat än på logar och i vägkorsningar.

I denna lilla by i Svalövs-trakten med affär, skola, smed, vagnmakare och skräddare fanns också allroundare eller löskarlar, som slaktade, satte i fönster och tillverkade trätofflor.

---

[1] "Padekatt", pas de quatre, betyder egentligen dans för fyra personer. Pardans i 4/4-takt, införd från USA omkring 1890. I min barndom var benämningen "padekatt" liktydig med schottis.

Gustaf Wetter

Vid min farbrors ägogräns låg en liten stuga på två tunnland jord. Folkhumorn hade döpt stugan till "Hongatuan" - på "svenska" hundtuvan - en sådan tuva som mindre hundar gärna uppsöker för att lyfta på bakbenet. Stugan ägdes av "Kraugan" (kråkan) och han hade en tystlåten kumpan, "Skaden" (skatan). Den sistnämnde såg ut som pekingeser med snus under läppen. Snus var en vara, som njöts i obeskrivliga mängder av de flesta på den tiden.

Som liten parvel förirrade jag mig till denna boning; här, som på de flesta ställen då, hade man inga gardiner utan många gånger bara papper för halva fönstret. Stugan var enkel - bara ett rum med rött tegelgolv. Mitt i rummet stod en spis, där allt lagades, och på var sida om spisen stod en säng.

Det var en dag i slutet av juni, "varmt som i helvetet", som dom lärda herrarna i svart brukar säga. De båda innevånarna låg i var sin säng och hade tydligen nyss intagit sin middag. Lukten var obeskrivlig (jag erinrade mig den då jag på 20-talet skulle identifiera ett trafikoffer i en s.k. likkällare). Stora moln av flugor drog fram från den öppna dörren, där jag satt på tröskeln, och ut genom en stalldörr, som gick från rummet ut till två grisar, en get, en flock höns och den öppna toaletten, som bestod av en planka i ett hörn därinne i stallmörkret.

Alla husdjuren var ute på baksidan i en inhägnad, utom en tupp, som hade förfrusit kammen och tagits in i värmen under vintern. Sedan hade han blivit så tam att han fick stanna kvar. Han satt för det mesta på ett jätteskåp uppe under taket.

En stor katt låg under spisen och ett laddat gevär hängde på väggen. Dessa båda män sköt genom fönstret på allt som gick att äta - harar, rådjur, rapphöns. Då alla skafferiets resurser var uttömda var det i alla fall inget problem att ordna middagsmaten. När man beslutat vad man skulle ha, öppnade man bara fönstret och pang! - där låg en höna, tupp eller får med benen i vädret. Geten fick leva, ty hon gav mjölk, och grisarna ville man ha blodet från. Den ena såldes och den andra blev julmat.

Dessa båda kumpaner delade allt. De hade kommit som medföljare av en tröska med lokomobil, Kråkan som eldare på lokomobilen och Skatan som matare på tröskan. Dessa maskiner hyrdes ut av en firma i Teckomatorp och var slagans efterföljare.

Tröskverket blev stationärt i dessa trakter och då köpte Kråkan den lilla stugan. De fick daglön, mycket stor för den tiden, men därför hade de inte mat som de andra tröskkarlarna. Då man stannade tröskan för matrast, plockade dessa goda vänner fram några kalla potatisar, kolsvart limpa med stekflott samt en saltsillbit. Till efterrätt hade de var sin flaska med lingon och getmjölk.

Så förflöt deras liv från september fram till mars, då alla hade färdigtröskat. Då duon var ledig spelade de på logar och vid vägskäl, satte potatis och blandsäd på sina två tunnland, satte in fönsterrutor och tjärade tak.

Dessa två besökte jag alltså denna sommardag. De låg på sina sängar med hattarna på och spottade praktstrålar av snus på spisen, så att det fräste till kattens synbara förskräckelse.

Det blev en mycket märklig dag för mig. Från klockan 12 till klockan 3 lärde jag mig en hel del ord, som jag aldrig hört förr. Men när jag en tid efteråt försökte lära ut dem i min tur, blev jag mycket onådigt behandlad. Samtalet dem emellan var mycket lågmält, men då Kråkan någon gång skrattade, lät det som när ett långvarigt stopp i en slaskledning plötsligt släppte. Tuppen flög med jämna mellanrum upp i fönstren och rensade dem från flugor.

Så småningom tassade jag runt som van innevånare och svarade till de inneboendes förtjusning på en massa frågor. Men idyllen tog slut. Min farbror hade fyra jungfrur och då jag inte infunnit mig till middagen, blev en av dem utsänd för att söka rätt på mig. Hon utstötte som en värphöna med jämna mellanrum mitt namn och som den dumskalle jag var skrek jag "Ja!," så att tuppen höll på att ramla ned.

Då jag kom ut, möttes jag av jungfrun, som hade mitt bästa metspö, hela tre meter långt, i handen. Med Alma - så hette denna valkyria - i ena änden av "pinnen" och mig själv i den andra bar det iväg hemåt.

När man över den vida tundran sett vår ankomst och valkyrian Alma likt en hemlig agent avlagt sin rapport, avstängdes jag som genom en Ulbricht-mur från paradiset. Man trädde i febril verksamhet som då riksdagsmännen vill ha löneförhöjningar. Alla order till mig skreks från långt håll, som när en furir fått en ny kull "kaniner" att informera.

Mitt på den stora kringbyggda gården låg den stora vattenpumpen. Dess användning gjordes stor genom V-formade vattenrännor och här fylldes snart vatten i en stor balja. Alla kläder eldades upp på det ställe jag lagt dem och Alma fick på sin lott att ta mig under hygienisk behandling. Denna utförde hon med sina 90 kg synnerligen omsorgsfullt med den tidens DDT, grönsåpa.

En av farbrors drängar anlände så med en sax och varenda hårsmula skalades bort från mitt huvud. Så hamnade jag åter i händerna på renlighetens överstepräst, Alma. En svinslakt var en viskning i jämförelse med de förfärliga indiantjut jag utstötte över bygden vid behandlingen. Ett enda sympatibevis fick jag - av den stora hunden Thello, som ylade en fin understämma. Då denna eklut var genomgången, blev det äntligen mat och kläder, men litet var hade man i byn undrat vad som varit å färde.

Först några år efteråt förstod jag, varför inte Kråkan och Skatan fick spela inomhus, varför de aldrig som tröskekarlar fick komma in till dukat bord och varför valkyrian Alma utvecklade hela sitt kunnande och lade ner alla sina 90 kilon på min lekamen - hon tog bort ohyra.

Min fortsättning av sommaren skulle nog lilla Alma minnas som den sommaren då "jag gick ner tio kilo". Hon fick göra många rivstarter och "tvärnitar" och närhelst jag försökte smyga iväg till mina vänner i "Hundtuvan" svävade hennes våffla (hand) över mitt huvud. För sitt nit i arbetet lär hon av min far fått ta emot 5 riksdaler.

Om Kråkan och Skatan finns mycket att förtälja, men då jag bara skulle skildra mitt första spelmansmöte, får det bli en annan historia och en märklig sådan, om den någon gång blir skriven.

STURE NILSSON TRE ROSOR

NÅGRA ORD OM ETT ORD

Slängpolska - är det inte egentligen ett vidunderligt ord? Tycker Ni inte att det är ett vackert ord? Är det egentligen inte ett ganska fantastiskt ord?

Det ordet har funnits inom mig de senaste 20 åren. Det har inte gått en vecka utan att jag har funderat över ordet och vad det innebär. Det har inte gått ett av dessa 20 år då jag inte undrat - ska´ det här bli det sista året då jag får veta något mer om slängpolska?

Vad är det då för någonting? Ärligt talat är jag inte riktigt säker, för varje år får jag - tack och lov - lära mig någonting nytt om just slängpolska.

Kanske en liten definition vore på sin plats. Polska är en musikform, som alla spelmän känner till. Men spelmän talar om åttondels-, sextondels- och triolpolskor. Eller för spelmän polska kanske är detsamma som näckens polska eller fans polska eller kanske rentav fars polska. Men det dansades till denna polska. Naturligtvis - kan man tillägga.

På senare år har man gärna försökt åstadkomma en sorts uppdelning av polskan och talar om danspolska och spelpolska. Jag har egentligen inte någon gång accepterat dessa ord. För mig är polska alltid förknippad med dans. Men förlåt, det var ju fråga om en definition.

När det gäller att dansa polska kan man tala om två olika typer - dels den där man parvis rör sig runt salen i s.k. valsbana. Den kallar jag rundpolska. Den formen är lätt att åldersbestämma. Vi vet med säkerhet när vi i Norden först började röra oss i valsbana. Det hörs förresten på ordet. Valsen spreds i bygderna i början av 1800-talet. Rundpolskan är alltså inte äldre. Sedan har vi många belägg från mitten av 1800-talet, som talar för att vi från Norge (genom norska timmerhuggare som sökte sig till framförallt Värmland, Dalarna och Jämtland) fick flera "nya" danser. Det talas om polska, bakmes, stigvals, tyskpolka med flera.

Den andra formen av polskedans kännetecknas av att man dansar "på fläck". Den kallades i bygderna med ett gemensamt namn för slängpolska. Den är intressant bland annat av det skälet, att 1700-talsforskare nämner den som allmän dans i hela landet. Där kan vi bara gissa oss till hur gammal den är, men vi börjar äntligen få grepp om hur den utfördes. Eftersom den varit allmän, har det också funnits ett otal varianter och den största svårigheten har varit att katalogisera och jämföra de varianter som funnits.

Jag skall inte i det här sammanhanget lämna en redogörelse för de olika typer som vi hittat, utan hoppas få återkomma senare med ordentliga dansbeskrivningar.

För att göra definitionen fullständig bör dock nämnas, att fyrpolska som dansas av fyra personer i ring är en slängpolska.

Ordet var - slängpolska.

Henry Sjöberg

Lindellska

Dansinstitutet,

34 Kungsgatan 34.

Den 7 Februari börjar ny tre månaders danskurs, 150 timmars öfningstid med lektionsdagar 3 gånger i veckan. Undervisningen omfattar **11** societetsdansar, hvaraf förutom de vanliga dansarne inöfvas Promenad-Polonaise i 5 turer, Le Prince Imperial och Cottillon, Hambopolka samt Gamla Valsen.

Som garanti för nöjaktig undervisning är kursafgiften fördelad i **3** inbetalningar, hvaraf vid anteckningen till elev erlägges 1/3.

Vid de första **6** lektionerna ega damerna **enskild** lektionstid. Anmälan mottages i Institutets lokal.

OBS. Handelsbiträden, förhindrade att bevista söckendagslektioner, ega motsvarande förlängning å Söndagens lektionstid.

Fru **Augusta Lindell.** **C. E. Lindell.**

Franska spelkort

(som låta förvandla sig)
sändas franko mot kr. 3,10 i brefmärken.
M. Jacobsen, 58 Grönegatan, Malmö.

Fabrik — Billigaste platsen — Reparatör

för

Speldosor.

Spelverk, Symfonions, Salongsorglar, *spelande 2,000 stycken.*
(Herophon, Phönix, Manopan, Ariston, Piano Melodico).
Musik-album **Musik-bägare**
En mycket artiger nytt-års present för damer, herrar och barn.

Musikinstrumenter.
Violiner, Guittarrer, Zithrer, Strängar, HARMONIKOR, — ACCORDIONS, Trumpet och många andra instrument.

Plato & Co. Musikwerke.
Berlin SO., Köpnickerstr. 107.
Illustrerad prislistan gratis och franko.

BÖCKER *till rampris! Gr. A6 pris 1.80 i frim. Nya ex. Almqvist, Det går an, berättelse, 0.75. — Bruzelius, En Idyll på berget Karmel, 1.00, [illegible] till en lätta och lätt, naturmålningar [illegible], som äro verkliga små mästerstycken. — Holberg, Teaterpjäser, 1.00. — Lars Johan, Noveller, 1.00. — Ekelund, Förbisedda blad ur vår litteratur, innehåller bl. a. »förbisedda» arbeten af Tegnér, Braun, Bellman, 1.25. — Pasquino och Marforio, mycket pikanta och kraftiga uttalanden för Pasquino-statyn i Rom 0.75. »Wingårds bokh.», Baggeboro.*

Af intresse för

Industriidkare, Mossegare, Alla dem som

för egen del eller andra eftersträfva rika arbetstillfällen

Och i allmänhet för alla

som nitälska för vårt lands utveckling och frigörelse i ekonomiskt hänseende

är broschyren

Kan bränntorfven i någon form ersätta stenkol och koks?

af H. Ekelund.

I bokhandeln tillgänglig för 1 krona. Arbetet sändes portofritt då reqvisition insändes till

Nordströmska Bokhandeln
i Jönköping. (G. 13775)

Sju gånger prisbelönt med första pris!

VIOLINER

såväl som alla slags stråkinstrument. Stumma Violiner för studier I alla former **Zithror, Guitarrer** och Blåsinstrument. Skolor till alla instr. Reparationsatelier. Billiga pris. Rekommendationer af Wilhelmj, Sarasate, Leonard o. and. Utförl. prislistan sänd. gratis o. franko.

Gebr. Wolff,
Instr. fabrik Kreuznach.

Anders Gustaf Andersson, Mörkö

Den sjunde oktober 1868, alltså för hundra år sedan, föddes på gården Björkarö på Mörkö en pojke, som senare skulle bli känd som socknens störste spelman. Hans föräldrar, Anders Gustaf Ersson och Kristina Sofia Andersdotter, döpte sonen till Anders Gustaf efter fadern.

När pojken var nio år flyttade familjen till gården Trammesdal, också på Mörkö, och ett år senare, 1878, köpte fadern, som var musikalisk och ivrade för att sonen i tid skulle få ägna sig åt musiken, en fiol och satte honom i lära hos en gammal spelman - ett försupet original, som hette Jan Petter Jansson, gemenligen kallad Tjädergubben eller gamle Tjädern. Av skolläraren och organisten Isaksson på Mörkö fick han samtidigt undervisning i notkonsten.

Redan vid tolv års ålder fick Gustaf Andersson - i början tillsammans med en spelkamrat vid namn Fredrik Johansson - spela på bröllop och danser och under lång tid var han självskriven som spelman i socknen.

Gustaf Andersson var, sedan han gift sig, arrendator på ett flertal gårdar på Mörkö. Han försörjde sig även delvis genom att fara med slaktdjur till Stockholm, en färd som med häst och vagn tog 7-8 timmar. Vägen gick över Skanssundet och målet var Hötorget i Stockholm, där han skulle vara framme klockan 12 på dagen.

Resan ansågs av hustrun vara farlig; inte på grund av rövare och vilda djur, utan på grund av att många skjutskarlar kom i dåligt sällskap och blev försupna. Ibland kunde det dock hända att det gick hett till. En man hade blivit ihjälhuggen i Sorunda och för dådet anhölls en misstänkt person. Denne friades dock senare, då Gustaf Andersson sett honom på vägen vid den aktuella tidpunkten och kunde ge honom alibi.

Då Olof Andersson år 1936 på Södermanlands Spelmansförbunds uppdrag gjorde sitt stora uppteckningsarbete, besökte han även Gustaf Andersson, som då alltså var 68 år gammal. Vid detta tillfälle uppteckade Olof Andersson 26 låtar, av vilka tre hittills har publicerats, nämligen nr 1, 36 och 37 i "50 Sörmlandslåtar". Av dessa är nr 1 mest spelad och känd under namnet Mörkömarschen.

OA skriver: "Anderssons repertoar är omfångsrik och synnerligen gedigen. De allra flesta av hans polskor tillhöra sextondelstypen - numera i regel jämförelsevis sparsamt förekommande i landskapet. Många av dem ha molltonarter, vilket är anmärkningsvärt, då så gott som all folklig musik i Sörmland har durtonart.

Sina melodier har Andersson efter Jan Petter Jansson, som i sin ordning lärt dem av en klockare Andersson i Mörkö, vilken var född på 1700-talet och Janssons läromästare i fiolspelet. Den gamle klockaren skall, enligt Anderssons utsago, ha varit en ovanligt framstående fiolspelman, vilken, tack vare sin notkännedom, förstod att skriva ned och bevara sina melodier. Vid sitt frånfälle efterlämnade han flera handskrifter, varav ett par kommo i Anderssons ägo, men vilka nu tyvärr förkommit.

En son till klockare Andersson, vid namn Nils Malmberg - numera bosatt på ålderdomshemmet i Mörkö - är fiolkunnig, men är nu, på grund av sin höga ålder - nittiofyra år - jämte sjukdom, oförmögen att spela."

Klockare Andersson, från vilken en stor del av Gustaf Anderssons repertoar härstammar, dog år 1874 i Sandvik, där han som pensionerad hade ett litet ställe.

Tyvärr vet man för närvarande inte exakt vem denne klockare Andersson var och varifrån han kom. Det skulle vara utomordentligt intressant att veta varifrån dessa låtar härstammar - representerar de 1700-talets folkliga musik på Mörkö eller har klockaren hämtat dem utifrån?

Möjligen är klockaren identisk med en klockare Nils Andersson, som omnämns i 1865 års församlingsbok på Mörkö. Denne är dock ej född på 1700-talet utan år 1805. Forskningen fortsätter!

Den 18 oktober 1940, då Gustaf Andersson just fyllt 72 år, flyttade han till Hölö och han dog strax före jul tre år senare, alltså för exakt 25 år sedan.

Sedan dess har Gustaf Anderssons låtar, förutom de tre ovan nämnda, varit ospelade och bortglömda ända till dess att Södertälje Spelmanslag inför Torekällbergsstämman 1968 letade efter låtar från östra Sörmland och fann OA:s uppteckningar. Dessa gav mersmak och efterforskningen efter fler startade.

Genom bistånd från komminister Sverker Hallberg och kyrkvärd John Eriksson på Mörkö fick undertecknad så småningom kontakt med Gustaf Anderssons barn och det visade sig att den musikalitet, som Gustaf ärvt av sin far, även gått vidare till samtliga hans tolv barn.

Alla utom den yngste spelade fiol. Flera av dem spelar dessutom andra instrument. Den yngste sonen, Sven Doglas, var under åtta år musiker på heltid, de övriga har spelat mest för nöjes skull.

Den folkmusikaliskt mest intressanta i barnskaran är den äldsta dottern, Helfrid Andersson, Johanneshov, född 1895. Hon spelar piano och orgel och har tidigare även spelat fiol. Hon kan sjunga faderns melodier med en utomordentlig tonsäkerhet. De invecklade polskorna (exempelvis nr 36 och 37) är ton för ton lika med OA:s uppteckning för 32 år sedan, något som vittnar gott om både OA:s uppteckningar och Helfrid Anderssons minne och musikalitet.

OA:s arbete lider av samma brist som de flesta andra upptecknings-arbeten: de visar inte spelmannens hela repertoar. Förklaringen är givetvis enkel - man hade inte tid att ta fler melodier, då man inte hade möjlighet att spela in dem. Vidare var säkert OA hänvisad till de kommunala kommunikationsmedlen. Han måste säkert passa bussen!

I efterhand kan detta i det här fallet lyckligtvis rättas till, då Helfrid kan en mycket stor del av faderns låtar. Genom kontakten med barnen börjar vi också få en bättre bild av spelmannens miljö vid sekelskiftet på Mörkö.

Kontakten med Helfrid Andersson har bara inletts och det är tyvärr så att vi även nu för tiden med våra moderna hjälpmedel "måste passa bussen". Arbetet fortsätter dock, för Helfrid Andersson har mycket att ge oss.

De efterföljande fem melodierna är ur OA:s uppteckningar. Bladen gavs ut av Södertälje Spelmanslag till Torekällbergsstämman. Kommentarerna till låtarna är OA:s. Några ytterligare kommentarer kan dock lämnas:

Nr 1 och 2 är båda efter klockare Andersson och representerar en äldre polsktyp. Med hjälp av Henry Sjöbergs forskningar beträffande äldre sörmländsk polskdans vet vi, att man före 1870/80-talet dansade en typ av polska med många mellansteg, en danstyp som kräver mycket långsamt tempo!

I företalet till August Rosenbergs häfte, utgivet 1876, skriver Rosenberg:

"Den anmärkningen synes ligga nära till hands, att tempot hos många af polskorna är för långsamt; men dervid bör märkas, att för ett halft århundrade sedan allmogens dans var helt annorlunda än i närvarande tid. Man fick då ofta skåda dans i långsamt tempo, utförd af äldre personer, i både jemn och ojemn takt. . . ."

I senare generationer har dock tempot ökats betydligt för att passa den nya dansformen. Gustaf Andersson lär dock själv ha dansat den äldre formen, ty då barnen spelade de äldre melodierna i "modernt tempo" gav de sig in på ett område "som de inte begrep".

En ett år äldre spelkamrat till Andersson vid namn Karl Andersson, Häggnäs, Vagnhärad, som besöktes av undertecknad jämte Henry Sjöberg i somras (Karl Andersson var då 101 år!) hade även han dansat den äldre typen.

Polska nr 3 tillhör en modernare, snabbare, polsktyp. Slutet verkar dock "rumphugget" och Helfrid Andersson har en mer trolig version av den. Det verkar som om Olof eller Gustaf Andersson har misslyckats vid uppteckningen. Helfrid säger sig aldrig ha hört den versionen.

Polska nr 4 bör även den spelas mycket långsamt, medan däremot valsen, nr 5, liksom alla äldre valser, skall gå mycket snabbt.

En variant av nr 6 har upptecknats av Dencker efter Gustaf Alfred Andersson (nr 24, ULMA 7481). Denne kallar polskan för nigare och spelade den med tempot ♩ = 116.

Jag hoppas i ett senare nummer kunna återkomma med resultatet av uppteckningsarbetet med Helfrid Andersson. Detta uppteckningsarbete, som sker i samarbete med Arkivet för folklig dans, hoppas jag också kommer att resultera i något belägg för att det har funnits folk i östra Sörmland, som hetat något annat än Andersson. Förmodligen har den läsare, som orkat ända hit, haft svårt att skilja alla Anderssöner åt.

Spela gärna låtarna några gånger och smaka på dem.... Och spela inte för fort så låter och smakar det bäst.

Arne Blomberg

Besök
M. PUTTKAMMERS
Julexposition
68 i dess nya stora lokaler 68
Drottninggatan
Gammaldags Julöl
finnes å
Grönvalls Bryggeri.

A G Andersson
Mörkö

uppt. av OA

1. POLSKA
efter klockare Andersson

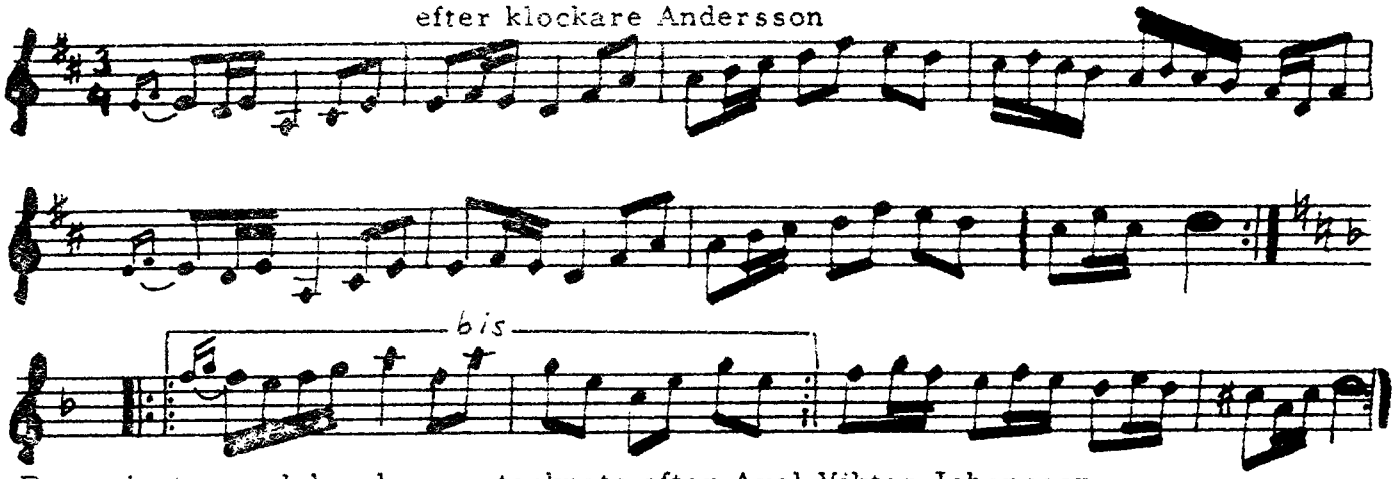

En variant av polskan har upptecknats efter Axel Viktor Johansson.

2. POLSKA (efter Andersson)

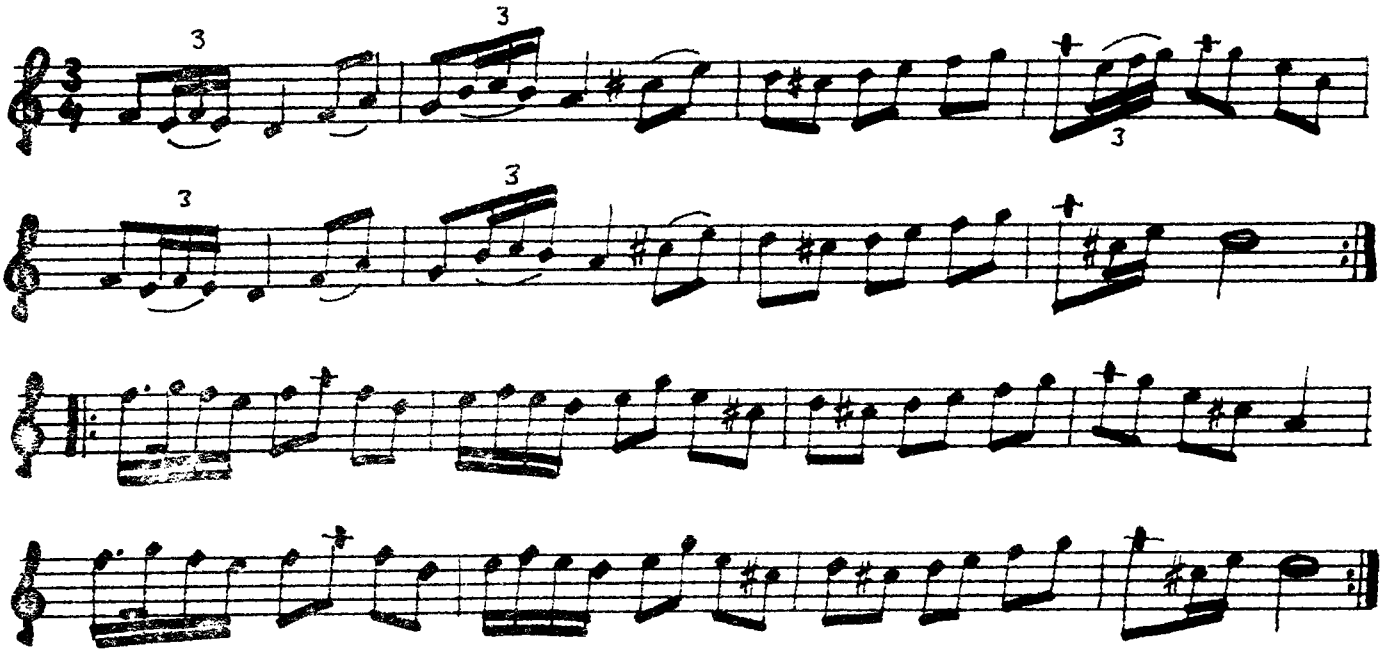

3. POLSKA

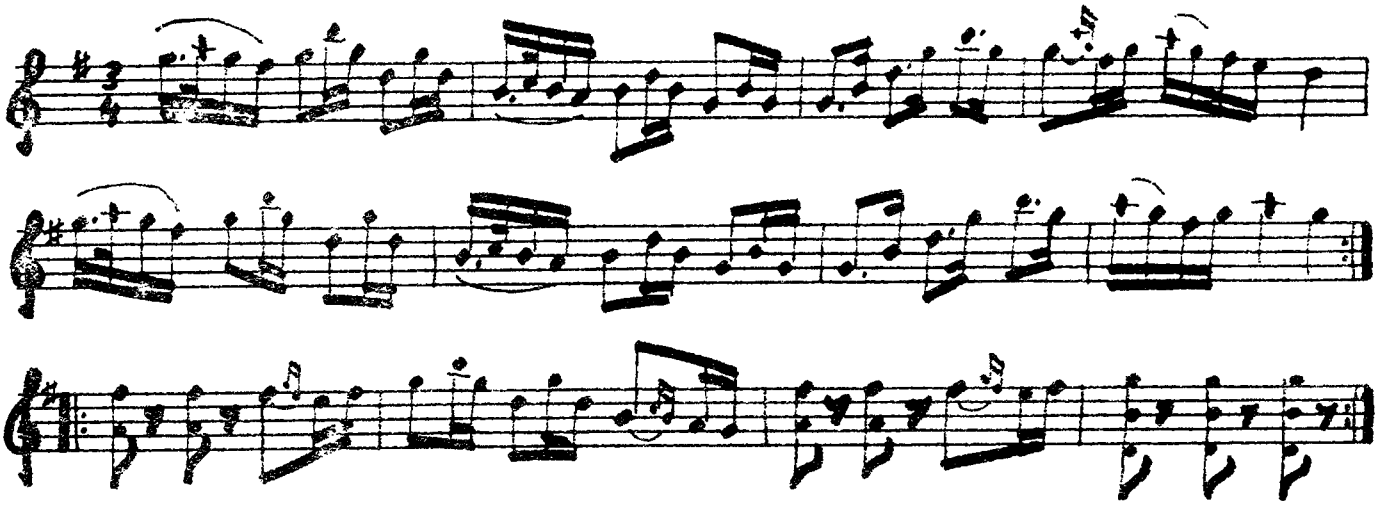

4. POLSKA " Pastor Per "

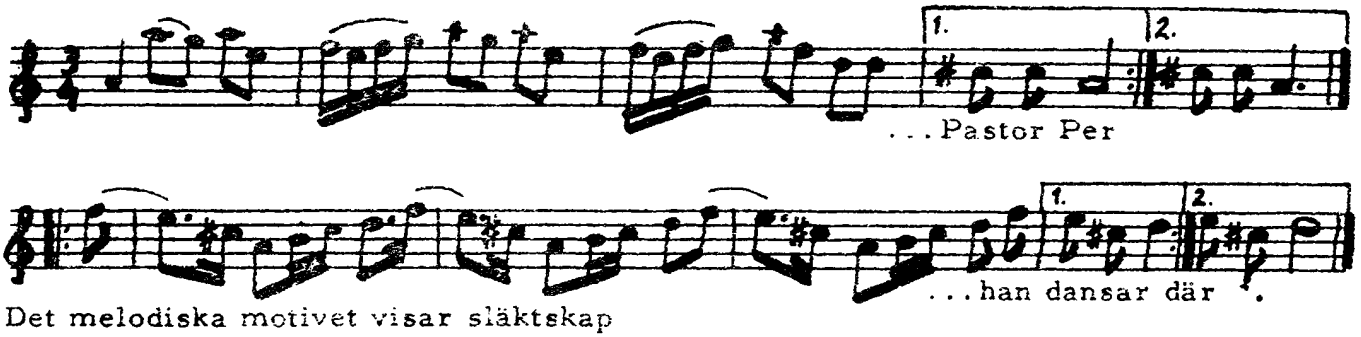

Det melodiska motivet visar släktskap
med en del Dalapolskor

5. VALS (efter klockar Andersson)

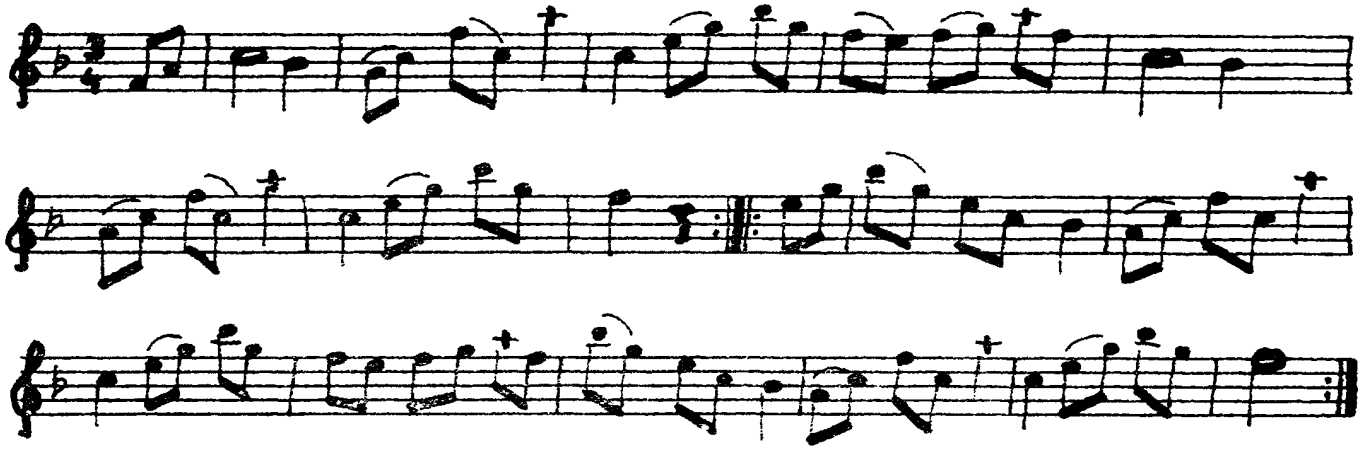

6. POLSKA (efter Andersson)

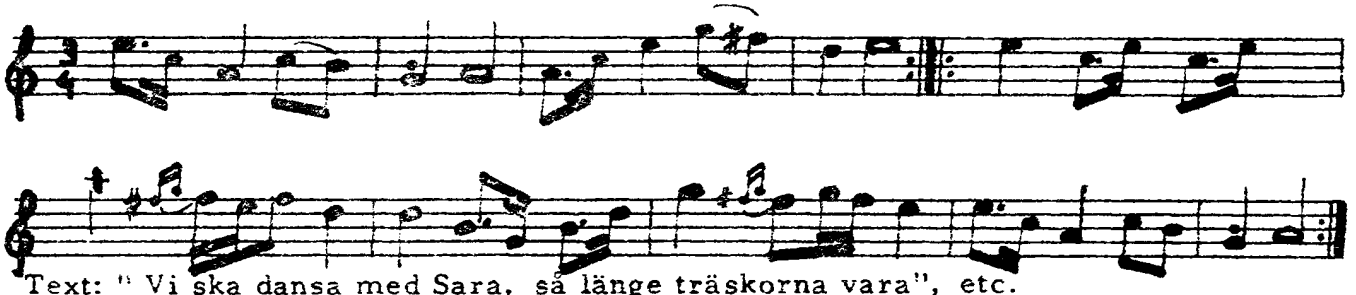

Text: " Vi ska dansa med Sara, så länge träskorna vara", etc.
Jfr Rosenberg nr 87 samt Svenska Låtar, Dalarna, h. 11 nr 432,
första reprisen.

Över hela landet ligger så här års ett samfällt mummel av julhälsningar och reklamen basunerar ut detsamma med stora bokstäver.

Vi önskar alla vi känner en God Jul, men sällan lägger vi någon särskild känsla bakom dessa ord. Julhälsningarna kan närmast bli en plåga strax före jul.

Ändå vill Södermanlands Spelmansförbunds styrelse sälla sig till den miljonhövdade skaran och tacka för det gångna året och samtidigt från hjärtat tillönska Er:

God Jul

och

Gott Nytt År 1969